

ДЬУЛУРБАН

саха тустуутун 70 сыла

Хатастан бастакы маастар бириинигэр

Саана Дьылга үктэнээри аҕай турар күүтүүлээх күннэрибитигэр Хатастан көңүл тустууга ССРС спордун бастакы маастара Алексей Мокрошупов бириинигэр өрөспүүбүлүкэ оҕолорун турнира буолан ааста. Амматтан, Мэнэ Ханаластан, Уус Аддантан, Чурапчыттан, Намтан, Бүлүүттэн, “Олоон” спортклубтунан, Эбээн Бытантайтан, Дьокуускай куораттан, Хатастан 8–9, 10–11 саастаах 189 оҕо турнир үөрүүлээхтик аһыллытыгар доботторуттан быстымаары сүүрүү былаастаах хаамсан киридилэр.

Хатас орто оскуолатын дириэктэрэ **Анатолий Михайлович Баишев**, учуутал, тренер **Алексей Васильевич Мокрошупов**, Россия-2016 чөмпүйүөнэ, Саха Өрөспүүбүлүкэтин көңүл тустууга сүүмэрдэммит хамаандатын тренерэ **Егор Пономарев**, Европа-2022 чөмпүйүөнэ, норуоттар икки ардыларынааҕы кылаастаах спорт маастара **Владимир Егоров**, “Дыгын оонньууларын” үс төгүллээх” мунууур кыайылыааҕа **Иннокентий Макаров**, “Прогресс” тугуу тэрилтэтин генеральной дириэктэрэ **Алексей Семенович Пинигин**, Хатас нэһилиэтин баһылыгы солбуйааччы **Семен Семенович Игнатъев** күрэхтэни кыттыылаахтарыгар истин эбэрдэлэрин тиэртилэр. 1-кы кылаас үөрэнээччитэ **Сахалаар Николаев** “Мин сахабын!” ыраас, чөлөркөй куолаһынан хоһоону чобуотук туттан-хаптан аахпытга дохсун ытыс тыаһынан биһирэннэ.

Саханы саха дэтиэхтээх, киэн туттар бөбөстөрбүтүнэн буолуохтаах тустуук уолаттарга турниртан кынаттанан үрдэлэри дабайалларыгар, үтөө дьон буолан тахсалларыгар, Алексей Мокрошупов холлобурун батыһан маастары толороллоругар, кыайылыа дьулуурдаах буолалларыгар баҕа санаа бастына ананна.

Европа чөмпүйүөнэ Владимир Егоров элбэхтик дьарыктаннааха, күрэхтэстэхэ ситиһиилэр кэллэлэрин тоһоҕолоон бэлэтээтэ. Билгин, Европа чемпионатыгар кыттарга кытаанах бэлэмнэнини ба-

ра сылдыарын, дьонун-сэргэтин үөрдэр сыаллаабын-соруктаабын кэпсээтэ. Оттон Россия чөмпүйүөнэ Егор Пономарев улахан бөбөстөр бары оҕо эрдэхтэригэр дьарыктаныыларын саҕалаабыттарын, үгүс түһүлгэлэргэ “буһууну-хатыыны” ааһаларын, хотторуулартан сынтарыйбаттарын, бэйэ иннигэр сыал-сорук туруоруу кыайылыарга сирдириин, күүстээх баҕа санаа көмөлөһөрүн, Ярыгин турнирыгар бэлэмнэни бара турарын эттэ.

Мокрошупов Алексей Васильевич Хатас төрүт олохтооҕо. Оскуолааҕы саастарыгар И.И. Захаровка физкультурна уругар сүүрбүтэ-көспүтэ. Спорт арас көрүннэригэр дэгиттэр сайдыылаах, тустууга 1-кы разрядтаах учууталыгар И.С. Шарабринна тустуунан дьарыктаммыга. Учууталлара үрдүк таһымнаахтык дьарыктыылара, оҕолорун көтүпкэккэ күрэхтэнилэргэ кытыннараллара. Алеша Мокрошупов уонна Саша Решетников өрөспүүбүлүкэ “Спартагын” кыайаннар, хаста даҕаны дойду киин куораттарынан сылдыталаабыттар.

Орто оскуоланы бүтэрэн баран армияҕа сулууспалаабыта. Читаҕа Армия спортивной куллубугар Чурапчыга Д.П. Коркинна үөрэммит уолаттары кытта биригэ эрчилибитэ. Тустуу оскуолатын ааспыт. Оттон Дьокуускайга педучилищеҕа үөрэнэр сылларыгар сөбүлүүр тустуунан Саха сирин элбэх төгүллээх чөмпүйүөнэ Юрий Степанович Андреев илиитин иһигэр кириэн салгыы дьарыктаммыта.

Педучилищени бүтэрэн, Тааттаҕа “Урожай” бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбитэ. Таптыыр кыһынаан Александратынаан сүрэхтэрин холбообуттара, эдэр ыал Хатаска кэлбиттэрэ. Совхоз ыһыллытын кэмигэр нэһилиэтин спордугар инструктордаабыта. Үтөө суобастаахтык, таһаарыылаахтык үлэлээбитэ.

Физкультурна учууталынан үйэ чиэспэрэ үлэлээтэ. Үөрэпит ортолорунан киэн туттар. Кинилэр ортолоругар, спорт бары көрүннэригэр көхтөөхтүк кыттар Михаил Спартак Окорокovy, Александр Павлович Осиповы ааттаталыыр. Үөрэнээччилэрэ “тренердээ” дьон ыныраннар билигин тренердии сылдыар.

Алексей Мокрошупов таһаарыстарын, доботторун, дьыэ-кэргэнин, аймахтарын, спонсордар күүстэринэн, өйөөһүннэринэн, турнир 2005 сылтан ытыллар.

Саханы саха дэтиэхтээх, аҕыйах сылларынан киэн туттар бөбөстөрбүтүнэн буолуохтаах кыра саастаах уолаттар икки көбүөрүнэн күөн көрүстүлэр.

Ким да хотторуон баҕарбат, кыайыттар үөрүүлэриттэн өрүтэ ыстанар, хотторбуттар харахтары уута тахсар, иэмэх талахты эрийсиилээх, хатан бырахсылаах хапсыһылыарга 8–9 саастаахтарга 23 кг **Нурислам Рыскулов**, **Костя Платонов**, **Игорь Шемяков**; 10–11 саастаахтарга 26 кг **Гарик Иннокентьев**, **Арсен Черемкин**, **Анриан Иванов**, **Эдгар Филиппов**; 12 саастаахтарга **Саша Шепелев**, **Данил Жирков**; 13–14 саастаахтарга **Витя Осипов**, **Ильдар Сариев**; 15–16 саастаахтарга **Коля Платонов**, **Артем Новиков** бастаатылар.

Баһылай ПОСЕЛЬСКОЙ.
Ааптар хаартыската.

сонуннар ситимнэрэ

Маастардар кэккэлэрэ хангыыр

Россия Спорка миннистирэ Михаил Дегтярев спорт маастардара буолаллары бигэргэтэр докумуонна илин баттаата.

Биһиги республикабытыттан боксер **Константин Шестаков**, стэндэҕэ ытааччы **Георгий Новгородов**, сумоистар **Родион Васильев**, **Владислав Левчиков**, гимнастар **Арина Алексеева**, **Аэлита Ершова**, **Кристина Ксенофонтова**, **Дария Мохначевская**, **Полина Шигаева** Россия спордун маастардара буоллулар.

Саана маастардары уонна кинилэр тренердэрин эбэрдэлибит!

Бастынар Владикавказка барыахтара

Тохсунньу 15–17 күннэригэр Дьокуускайга 21-гэр дьэри саастаахтарга Дальнай Восток федеральной уокругун көңүл тустууга күрэхтэһиитэ ытыгыллыаҕа.

Күрэхтэһии “Өрөгөй” Спорка бэлэмнэни киинигэр буолуоҕа. Син урукку түһүлгэлэр көрдөрбүттэрин курдук, сүрүн күрэх былдыаһы Саха сирин уонна Бурятия бөбөстөрүн икки ардыларыгар буолара күүтүллэр.

Бу күрэхтэһиитэ ыйааһыннарыгар үс бириистээх миэстэлэргэ тиксибиттэр — олунньуга Владикавказка (Хотугу Осетия) буолар Россия күрэхтэһиитигэр кыттар кыахтаныхтара.

Александр Иванов — Улуу пехлеван

Итинник ааттаах быыстапка сарсын, тохсунньу 16 күнүгэр **Ем. Ярославский** аатынан Саха Республикатын историйатын уонна кыраайы үөрэтэр музейыгар аһыллар.

Быыстапка Монреаллааҕы Олимпиада-76 иккис миэстэлээбэ, спорт үтөөлөөх маастара **Александр Николаевич Иванов** үбүлүүдээх 75 сааһыгар ананар. Манна эһиги кини олобун уонна спорка ситиһиилэрин көрдөрөр сэдэх экспонаттары көрүөххүт.

Быыстапка үөрүүлээх аһыллыта күнүс 15:00 чаастан саҕаланар.

«Дьулурбан».

атах тэпсэн олорон

Анатолий КЫРДЖАГАСОВ:

«Сүүрүү сана таһымна табыста»

2025 сыл түмүгүнэн Саха Республикатын физическэй култуураба уонна спорка анал хамыһыйатын быһаарытынан Саха сириг спорка бастын үлэлээх федерациятын чэпчэки атлетика федерацията (салайааччы А.А. Кырджагасов) буолбута. Наһараада «Чемпионнар баалларыгар» туттарылынна.

Кырдык даһаны, спорт маас-сабай буоларын ситиһиңгэ, дьон күннэтэ этин-хаанын эрчийиңгэ дьарыктанарын көбүлээһингэ, күрэхтэһиһилэри тэрийэн бытыгыга СР чэпчэки атлетика федерацията улахан үлэни ыттар. Ол курдук, ааспыт сылга федерация «Тымны оройо», «Кыайы сүүрүүтэ», «Саха сиригээҥи полумарафон», «Олонхо марафона», Манчаары оонньууларын чэрчитинэн түүннү сүүрүү, 100 км сүүрүүгэ Россия чемпионата курдук элбэх кыттааччылаах улахан таһымнаах күрэхтэһиһилэри бытыста, барыта 22 күрэхтэһиһини тэрийдэ, көбүлээтэ.

— Анатолий Андреевич, эбэрдэ! Былырын Саха сириг чэпчэки атлетика федерациятын үбүлүйдээх 25 сыла, уонна уопсайынан даһаны, мин санаабар, 2025 сыл чэпчэки атлетика элбэх күрэхтэһиһилэр да бытыгылыһылар, сүүрүүнэн дьарыктанааччылар элбээтилэр. Ситиһини бөбө буолла, федерация өттүтүнэн үлэ бытыгыллара көстөр. Дьэ, баһаалыста, бэйиң санаабын үлгэстэргэр көрдөһөбүн.

— Улахан махтал! Саха дьон-сэргэтэ көрөллөр, сүүрээчилэр сүрдээх элбэхтэр. Ордук бэйэлэрэ сөбүлээн туран сүүрээчилэр, нууччалыы эттэххэ

любителлэр. Мин көрөрбүнэн, республикаба 50 тыһыынчаттан итэбэһэ суох киһи күннэтэ сүүрүүнэн дьарыктанар. Ыйга биридэ сүүрээчилэр буолбакка, нэдиэлэбэ үстэ-түөртэ сүүрээчилэр сүрдээх элбэхтэр. Бу наһаа кэрэхсэбиллээх дьыала.

Уопсайынан, саха өйдөбүлүгэр чөл олобу түстүү сүрдээх үчүгэй үлэ спорт өттүтүнэн, тустаах министристибэ өттүтүнэн бара турара ити уопсай үлэ көрдөрүүтэ. Ону таһынан кэнники сылларга биһиэхэ сүүрүүгэ элбэх спорт маастардара, кандидаттар, норуоттар икки ардыларынааҕы кылаастаах маастардар баар буоллулар. Ити биллэн турар, ангардас чэпчэки атлетика федерациятын үлэтэ эрэ буолбатах, спортсменнар дьулуурдара, тулуурдара, бэринилээхтэрэ, кинилэр ыарахан үлэлэрин түмүгэ буолар дии саныбын.

Бу кэнники кэмнэ спорт министристибэтэ федерацияларга кыра да буоллар, син харчы көрөр буолан эрэр. Ол көрдөрүүтэ, биллэн турар, баар. Итиэннэ улуустардааҕы чэпчэки атлетика федерацияларыгар махтаныхпын баһарабын. Кинилэр үөһэттэн дьайыһыны, ыйыһыны-кэрдийини кэтэспэккэ, бэйэлэрэ элбэх тэрээһиннэ-

ри быттылар, ытталлар, өсө даһаны бытыгастарын баһараллар. Үгүстэрэ кимтэн да көрдөспөккө, бэйэлэрин үптэригэр-харчыларыгар тэрийэллэр. Ити норуот чөл, чэгийн-чэбдик олоххо тардыһыһын көрдөрөр.

Үсүһүнэн, саха омуга, биһиги, тыйыс тымнылаах кыһынны кэмнэ кислорода олох абыһах сиргэ олорор дьон, син эмиз аһара итии дойдуларга олорор эфиоптар курдук, ыарахан усулуобуйага олорон сүүрүүнэн сөбүлээн дьарыктанабыт. Онон мин көрөрбүнэн, Саха сиригэр олоорооччулар уһун тыыннаахтар, уһун сиргэ сүүрүүгэ айылдыттан аналлаахтар диэһин баһарабын. Ол тахсан, көстөн эрэр. Биһиги спортсменнарбыт кылгас дистанцияларга

сүүрүүлэргэ взрывной күүстэрэ аҕыйах буоллабына, уонча километры сүүрэн иһэн дэ эттэрэ-сииннэрэ уһуктан, уһун тыыннаах буолан, сүрдээх үчүгэй көрдөрүүлэри ситиһэллэр.

Билигин киһиргээбэккэ эттэххэ, холобур, урут тустууга 48 киилэ саха тустуугун ыйааһына дииллэрин курдук, уһун дистанцияга сахалар күүстээхтэр диэн билинэн эрэллэр. Тоҕо дьэтэххэ, марафонтан саҕалаан, супер-марафонна, 100 км сүүрүүгэ, сууккаба сүүрүүгэ, оннообор полу-марафонна даһаны биһиэхэ чемпионнар, призердар бааллар. Сүүрүү ити көрүһүнэригэр хамаанданан күрэхтэһиңгэ кэнники түөрт сылга наар бириистээх миэстэбэ сылдыбыт. Атын регионнар биир хамаанданы нэһииччэ хомуйан ту-

руорар буоллахтарына, биһиги үстэн күүстээх састаабы туруоруохпутун сөп. Ити сүрдээх кэрэхсэбиллээх. Уонна ити барыта, биллэн турар, сүнкэн күүстээх үлэ бытыгылларын туоһута, көрдөрүүтэ. Ити биһиги чэпчэки атлетикаба хамаандабыт сүрүн тренерин Василий Афанасьевич Спиридонов сүнкэн үлэтэ, кылаата буолар. Кини бэйэтин үлэтигэр наһаа бэриниллээх киһи. Ол иһин бүгүн маньык үчүгэй түмүккэ кэллибит.

— Былырынныгы сыл биир саамай бэлиэ түгүннэн — Дьокуускайга 100 км сүүрүүгэ Россия чемпионата буолбута. Оттон быйыл тугу былаанныгытыгый?

— 2026 сыл спорка халандаарын былааныгар, марафонна Россия кубогун тэрийэн ыттарга этии киллэриллибитэ. Ити биллэн турар, сахалар уһун дистанцияларга күүстээхтэр диэн биһиэхэ бизэрэ сагыһылар. Ону биһиги федерациябыт эрэ быһаарбат, син биир Саха Республикатын Правительствотун, Ил Дархан Айсен Сергеевич Николаевы кытта сүбэлэһэн баран, кинилэр сөбүлэһиһинэн ыллаха, ити кыаллар дии саныбын.

Итини таһынан саас 100 км сүүрүүгэ Россия чемпионатыгар, сууккаба сүүрүүгэ Россия Кубогар уонна күһүн марафонна Россия Кубогар кытыахтаахпыт. Бэлэмнэни барыта итиннэ туһуланар. Билигин биһиги улахан болжомтобутун эдэр көлүөнэбэ уруохпутун наада. Кистэл буолбатах, спортсменнарбыт үгүстэрэ саастаахтар.

— Махтал, Анатолий Андреевич! Ситиһиһилэри баһарабыт!

бэлиэ түгэн

Саһа саала аһылынна

Саһа дьыл аҕай иннинэ М.Е. Николаев аатынан Дьокуускай куорат 40 №-дээх оскуолатыгар дьоро күн буолла. Манна, «Тустууну — оскуолаба» Бүтүн Россиятааҕы бырайыак чэрчитинэн тустуу дьобус саалата үлэбэ киллэрилиннэ.

Үөрүүлээх тэрээһингэ Саха Республикатын физическэй култуураба уонна спорка министриэ Леонид Спиридонов, Дьокуускай куорат баһылыгы солбуйааччы Владимир Аржаков, куорат спорка управлениетин начаалыһына Эдуард Ефимов, Россия спортивнай тустууга эппиэттээх үлэһитэ Петр Юмшанов, оскуола дириэктэрэ Галина Васильева, анал байыаннай дьайыһы дьоруойдара Андрей Григорьев, Алексей Петров, «Биир ньыгыл Россия» партияттан Надежда Селютина, куорат оскуоаларын дириэктэрдэрэ, уо.д.а. бочуоттаах ыалдыттар кыттыһыны ыһылар.

Бэлиэ түгэннэ Россия спортивнай тустууга федерациятын эппиэттээх үлэһитэ, дойду үтөлөөх маастара уонна үтөлөөх тренерэ Петр Петрович Юмшановка элбэх эбэрдэ уонна махтал тылла-

ра ананнылар. Кини Саха сиригэр бу ахсыс оскуолаба тустуу саалата аһыллыһыгыгар көмөлөөх.

Үөрүүлээх тэрээһин оскуола саалатыгар саҕаланан баран, тустуу саалатыгар салһанна. Манна тренердэринэн ССРС спордун маастара Владимир Копырин, Россия спордун маастара Эрчим Челбердинов үлэһиттэр. Кинилэр билиннитэ 70 эдэр бөбөһү эрчийэллэр эбит. Бэлиэ түгэннэ кэлбит дьоннор, тустуу саалата үчүгэйдик үлэһиттэригэр, эдэр чемпионнар үүнэн тахсалларыгар баһардылар.

Манна сыһыары тутан эттэххэ, куорат саамай улахан оскуолатыгар бу иннинэ аҕай өсө бокса саалата аһыллыбыта. Бу оскуола үөрэнээччилэрэ спорка сыстааһтар. Онон маньык саалалар аһыллалара кинилэргэ сүрдээх үөрүүлээх дьэххэ сөп.

Саһа саала тренерэ Владимир Семенович Копырин:

— Тустуу саалатын аһы тэрээһинигэр бэлэмнэни күүстээхтик саҕаламмыта. Маннай П.П. Юмшанов оскуолабытыгар Москваттан анал сакааһынан тустуу көбүөрүн ыһытыта. Онон өрөбүл күннэргэ төрөттүттэр көмөлөрүнэн саалабытын онорбутунан барбыһыт. Оттон оскуола үлэһиттэрэ көмөлөөн, син этэннэ бүтэрэн, тустуубут саалатын арыйдьыбыт. Оскуолабыт дириэктэрэ Галина Прокопьевна салайыһытынан улахан тэрээһиммит үчүгэйдик ааста. Бары кэлбит ыалдыттарбыт махтанан, астынан бардылар. Петр Юмшанов маньык тустуу саалаларын арыитарара — кэскиллээх суол, элбэх оҕо дьарыктанан, Саха сириг инникитэ үүнэн тахсар. Биһиэхэ Дьокуускай куорат тустууга федерациятын салайааччыта Н.К. Адушинов, 3 №-дээх спортивнай оскуола дириэктэрэ В.В. Уйгуров күүстээх көмөнү онордулар.

Балаһаны Петр ПАВЛОВ бэлэмнээтэ.

кэпсиэхтин баҕарабын

Эрэл кыыма өһүллүбэттин

Үүммүт 2026 сыл тохсунньу 10 күнүгэр — көңүл тустууга ССРС спордун үтүөлээх маастара, XXI Олимпиада үрүн көмүс призера Александр Николаевич Иванов 75 сааһын томточчу туолла. Онон өрөгөйдөөх күнүнэн кини спорка олобуттан быһа тардан сэгэтэн көрүүххэ, ахтан-санаан ааһыаха.

Александр Николаевич бөбөс быһытынан туһунан талааннаах, айылбаттан айдарылаах буолан, ол бэйэтигэр баар хаачыстыбаларын сөпкө туһанан, ону утумнаахтык эрчийэн кэлин бэйэтин сиртибэлэнэн туран, дылурухайдик сайыннарбыт саха нуруотун биир улуу бөһө буолар.

Элбэх харгыстартан биридэстэрэ

Оччолорго Дмитрий Петрович Коркинтан интэринээт-оскуоланы бүтэрэн бараат, Алма-Атаҕа сүрүн тренерэ суох буолуута олус охсуулаах буолуохтаах дии саныбыт. Оннооҕор институтка үөрэнэ сылдьан, сайын каникулугар Чурапчыга кэлэн, Д.П. Коркинна ыйы-ыйынан дьарыктанан күүс-уох, техника-тактика үлэлэрин чочуйан элбэҕи эбинэн барыыта, бэйэтин кылааһын үрдэтэринэригэр кыһаллыыта, ол барыта кэлин туһалаабыт буолуохтаах. Оннук тренеригэр уонна бэйэтигэр эрэллээх буола үүммүт. Баҕар атын куоракка Москва, Минскэйгэ, Киевкэ, эбэтэр тустуу үчүгэйдик сайдыбыт сиригэр баран кылаастаах тренердэргэ түбэспитэ эбитэ буолар, үрдүк спортивнай чыпчаалга түргэнник тахсан, дьылбата атыннык уларыйыа эбитэ буолуо.

Биир холобуру аҕалыаха сөп. Ол курдук, Грузия киинигэр Тбилиси куоракка аан дойду аччыгыһи чемпионатынан аабыллар нуруоттар икки ардыларынаабы бөдөн турнир ыгыллара. Бу турнирга аан дойду чулууттан чулуулара, ааттаах-суоллаах күүстээх бөбөстөрө мустан күөн көрсөллөрө. Александр Иванов бу аатырбыт турнири түөрт төгүл кыйан турар (1971, 1973, 1977, 1978 с.с.).

Бу манньк үрдүк ситиһини сахалартан кини эрэ ситиспитэ. Ол эрэ буолуо дуо, өссө эбии-тин киниэхэ түөрт төгүл «Саамай чулуу техникалаах бөбөс» диин анал бирих тутарбыттар даҕаны элбэҕи эртэр.

Манна даҕатан ити этиллибит кэмнэргэ, Милан Эрцеган диин FILA президентэ А. Иванов туһунан эпит тылларын өйдөөн кэлэбин: «Иванов — очень красивый борец. Он эталон! Я бы хотел, чтобы так боролись все чемпионы, но увы, до этого еще очень далеко... Иванов не столько борется, сколько играет... И игра его поразительно талантливая, легкая, виртуозная. Это тип борца будущего!..».

«Улуу пехлеван» аат инэриллиитэ

1974 сыллаахха Иран дойдутун Тегеран куоратыгар ыгыллыбыт нуруоттар икки ардыларынаабы турнирга ССРС сүү-

мэрдэммит хамаандатын сүрүн тренерэ Ю.А. Шахмурадов баһылыктаах Леван Тедиашвили, Иван Ярыгин, Сослан Андиев, Петр Суриков, Владимир Гулюткин састааптаах күрүбэр, Александр Иванов 52 киилэбэ тустубута.

Кини ыйааһыныгар 30 утарсааччылаах састааптан Иран саамай аатырбыт сэттэ бөбөһүн утуу-субуу эрэллээхтик биир халыбынан кыйаалаан бастаабыта. Онон иранецтар сөбөнмахтайан кинини «Улуу пехлеван» диин ааты инэрибиттэрэ. Бу сахаларга ханан да истибэтэх, билбэтэх өтгүбүт этэ. Иран курдук аан дойдуга тустуу сайдыбыт сиригэр, бу улахан билинини ылыы буолар. Суруйааччы Д.С. Зверев 2001 сыллаахха А.Н. Ивановка анамыт кинигэтигэр ити сырдатыллан турар.

Александр Иванов 1976 с. Олимпийскай оонньууларга ССРС сүүмэрдэммит хамаандатыгар кириитэ уонна оттон сибээстээн Олимпиадаҕа хайдах тустан иккис миэстэ буолуута эмиэ туһунан устуоруйааха. Ону билигин хатылаан ырыппаппыт, сиилини кинигэлэргэ, бэчээккэ суруллан турар.

Александр тустар истиилин, ньыматын Союус хамаандата туһунан сыаналыыр. Кини айылбаттан бэриллбит былчынын билгэтэ олус сайдыыта, ону сөпкө туһанан тустуу албастарын мындырдык, улуу скрипач Паганини оонньурунуу, искусствоҕа тэнниир курдук, сатабыллаахтык туттара бу кини биир уратыта буолар.

Былчын билгэлээх бөбөс

Бу манньк Саха сирин бастакы көлүөнэ тустууктарыттан Семен Дмитриевы чугаһатан ааттыаха сөп. Саша Иванов бастакы тренэринэн Сунтаартан ССРС спордун маастарын Анатолий Габышевы аабынар.

Дмитрий Петрович интэринээккэ сана кэлбит оҕону сыгыннахтаан баран, тас быһыытын-таһаатын, төһө күүстээбин-уохтаабын бэрэбиэркэлээн көрөр этэ. Ол курдук Сунтаартан сана үөрэнэ кэлбит Саша Иванову оннук билгэлээн күүс өттүнэн соччо-бачча барсыбат уолу атын өттүтэн көрдөбө, билгэлээтэҕэ буолуо.

Онон Чурапчыга Д.П. Коркин кинини эрчийэр кэмигэр атын оҕолортон уратытын бэлиэтээн, ордук киниэхэ күүс өттүн буолбакка, сылбырбатын, тустуу техникатын, тактикатын, мындырдык былчын билгэтин туһанан тустарын, онно сыһаннаахтык эрчийбит буолуохтаах. Спорка, чуолаан тустууга итинник былчын билгэлээх (чувствительная) оҕолор абы-ахтар. Ол иһин арыый атыннык дьарыктыыр ньыманан сайын-

нарар ордук буоларын Дмитрий Петрович өтө көрдөбө.

Өскөтүн Д.П. Коркин кинини күүһүн сайдарыгар эрэ кыйанан дьарыктаабыта буоллар, бу хаачыстыбата сүтүөн сөп этэ. Оччоҕо тустуубут ситиһиитин көрдөрүүтэ даҕаны мөлтүөн сөбүн билэн, тустуутун бу былчын билгэтигэр олобуран, албастары чочуйан онорууга туһаайбыт буолуохтаах.

Өрдөөбүтэ мин итини интэринэригэрэн Уус Алдан оройуонун Сбырдааҕар тренердии сылдьан Александр Николаевичтан: «Хаста тардынабын?», — диин ыйыта сылдьыбыттаахпын. Ону кини: «Тоҕуста тардынабын», — диибитин, соччо-бачча итэҕэйбэтэҕим. Баҕар оонньоон этэрэ буолуо дии санаабытым эрээри, ити оруннаах эбит. Кини, этэргэ дылы, сүрүн куоһура — бу былчын билгэтигэр олоҕурбут имигэстик кэлимэ туттуллар албастары баһылааһын. Оттон күүһүн аһара хачайдаан эрчилибитэ буоллар, кырдык, бэйэтин тустар истиилин сүтэриэ эбит. Ол эрээри тустарга аналлаах атын эрчилини өрүттэрэ умнулло суохтаахтар. Уопсай сайдыыга күүс-уох, тулуур, ньоҕой-уһуньут буолуу хаачыстыбалары туоратар сагамматын өйдүүбүт. Ол иһин Александр Иванов атыттаран олох туспа истииллээх — виртуоз тустуук.

Оҕо сырыттабына кини хараҕа мөлтөх буолан, быраастар тустуунан дьарыктанарын боппуттаахтар. Баҕар, хараҕа мөлтөбүттэн буолуо, былчын билгэтин сайдыыта күүһүрбүт буолуон эмиэ сөп. Аны ол быһыыгар баянна үөрэнэн оонньоур буолуута билгэбэ, ийии сайдыытыгар көмөлөспүт буолуохтаах. Оччолорго Саша Иванов тустар баҕата баһыйан, быраастар ити эпиттэрин ылыммакка, тустуунан үлүһүйэн туран дьарыктаммыта улахан ситиһиигэ тиэртэҕэ.

Үс саха өрөгөйө

Олимпийскай чемпион Павел Павлович Пинигин куруутун этээчи: «Биһиги үс саха уола — Роман Дмитриев, Александр Иванов — бары тус туспа, бэйэ-бэйэбитигэр майгыннаспат бучардаах бөбөстөрбүт». Ол курдук, Роман Дмитриев, дэгиттэр сайдыылаах, мындырдык тустар эталон бөбөс. Ханньк баҕарар балаһыаньаттан кыйаылаах

тахсар дьобурдаах, оннук бэйэтигэр күүстээх эрэллээх. Павел Пинигини билэбит: сындаый-бат уһун тыннаах, күүстээх ис туру санаалаах, кыйаыыга дылуруунан уратылаах.

Оттон Александр Иванов, ити эпитим курдук, тустуу техникатын-тактикатын ис иһиттэн күүскэ баһылаабыт, албастары утарсааччытыгар икки өттүгэр тэнинэн онортолуур эмиэ эриэккэс тустуук. Бары эрэллээхтэр, оннук кини эрэнэр саха ыччаттара буолаллар. 1976 с. Одесса куоракка ССРС улахан дьонно олимпийскай путевканы былдыһар чемпионатыгар Москваттан, Киевтэн, Алма-Ататтан бу үс саха уола үһүөн кэлэн, бэйэлэрин ыйаһыннарыгар улахан киирсиилээх хапсыһыларга бастаабыттарын билэбит.

Манна даҕатан, быһа түһэн этиэххэ сөп: 17 сыл буолан баран, 1993 с. Торонто куоракка аан дойду аҕам саастаах маастардарын күрүбэр эмиэ бастакынан үс саха уола бастаабыта — Александр Иванов, Анатолий Константинов, Павел Пинигин.

Манан көрдөххө, улахан спорка ситиһилэр кэлиилэрэ күүс, техника-тактика эрэ өттүнэн буолбакка, сүрүннээн ыйсана анаарытыттан, олоххо кизн араналаах билии, толкуйдуур сайдыы, талбыт идэбэр бэриниилээх сыһаныттан инникитэ тутулуқтааҕа тахсан кэлэр.

Доборго бэриниилээх сыһыан

Александр Николаевич ССРС сүүмэрдэммит хамаандатыгар эрчиллэр, күрэхтэһэр кэмнэригэр, ол да кэнниттэн, олус чугастык, истинник олимпийскай чемпион Роман Михайлович Дмитриевтың добордохуута буолар.

Бииргэ элбэхтик эрчиллэн, тустууларын барылын, ымпыктарын-чымпыктарын эрдэттэн ырытан, былааннаан айымнылаахтык сыһаннаһан дьарыктаммыттар. Тустууларын хаамыытын бэйэ-бэйэлэрин кытары күүскэ ырытыһан, көрсүөхтээх сүрүн утарсааччыларын эрдэттэн үөрэтэн, тугу-ханныгы ити утарсааччыларыгар утары атын ньымалары, билбэт албастарын тобулан туттууну үөрэтэллэрэ, бэлэмнииллэрэ. Бэйэ-бэйэлэриттэн үөрэнсэн, техника уонна тактика бэлэмнэрин толорсоллоро. Онон сүрүн утарсааччыларыгар хас күрэхтэһии аайы санаттан сана, атын-атын «сюрприз» бэлэмнээх тийэн хотугулаһыллара.

Сорох ардыгар Александр Николаевич этээчи: «Биһиги тустарбыт саҕана атын союзнай республикалар бөбөстөрө, эбэтэр атын тас дойду тустууктара, сахаларга бастакы эргииргэ аан маннай түбэспэтэх кини...», — диин санааларын атыттарга этэллэр, үллэстэллэр эбит. Ол аата сахалартан толло быһыытыяллар саарбахтаммат. Итинэн сибээстээн, Иванов-Дмитриев тандемнара олус күүстээбин бэлиэтиэххэ сөп.

А.Н. Иванов добордугар Р.М. Дмитриевкэ олус бэриниилээхтик сыһаннаһар, оннооҕор Роман Михайловичи тренерим диин ааттыра. Оннук ситимнээхтик өйдөһөллөрө. Биир санаалаах кыйаыы туһугар анамыт көрүүлээхтэрэ. Р.М. Дмитриев орто дойдуттан барбытын да кэнниттэн, Ивановтар дьэ кэргэн Антонина Софроновна Дмитриеваны уонна Д.П. Коркин кэргэнин Александра Семеновна Коркинаны кытта билигин да сибээстэрин быспаттар. Оннук чугас дьэ кэргэттэр.

Тустууга дууһатынан ыалдьар

Александр Николаевич улахан тустууттан бүтэн баран, Сахатын сиригэр эргиллэн кэлэн тустуу салгыы сайдарыгар болдьомтогун күүскэ уурбута. Кини тренердиер кэмигэр саха уолаттара кэксэ ситиһиилэммиттэрин бэлиэтиир тобоостуох. Үрдүк спортивнай маастарыстыбаны баһылыыр кыах эмискэ тахсан кэлбэтин ханнык баҕарар спортсмен, тренер өйдүүр. Кини такайбыт уолаттарыттан Николай Яковлев, Валерий Керемьясов, Михаил Протопопов, Ньургун Иванов, Василий Чириков, Семен Павлов о.д.а. ССРС, Россия чемпионнара уонна призердара буолулаабыттар.

Александр Николаевич туттар албастарын мээһэ атын бөбөс соччо ылыммат. Тоҕо дьэ-тэргит, манна эрдэттэн тустуу оскулатын барбыт, сиппит-хоппут, кылаастара үрдэбит эрэ спортсменнарга барсар, ону даҕаны быччыннарын билгэтэ хайдах ылынарыттан эмиэ тутулуқтаах. Ол иһин бу албастар олус ураннык, мындырдык оноһуллаллар.

Александр Николаевич билигин даҕаны тустуубут Саха сиригэр салгыы сайдарыгар дууһатынан ыалдьар буолан, эдрдэргэ кырдыгы, итэбэһи даҕаны чопчу ыйан-кэрдэн, сүбэлээн-амалаан көмө буола турар. Оннук чинг санаалаах, чаччы саха тустуута үөһэ кэрдистэргэ, чуолаан Олимпийскай оонньууларга кыттыһан эрэ мунурдаммакка, үрдүкү чыпчаалга тахсарга кыымнарын саҕан ситиһини баҕарар!

Быйыл, 2026 сылга үс саха чулуу уолаттара Олимпийскай оонньууга кыттан бары мэтээллээх кэлбиттэрэ 50 сыллаах, үйэ аҕаардаах өрөгөйө. Итиннэ сизттэрэн, Александр Николаевич Иванов 75 сааһын томточчу туолара сөп түбэһэр. А.Н. Ивановка чэгизн доруобуйаны, дьэ кэргэнигэр дьоллоох-саргылаах олоҕу баҕарабыт! Эрэлбит кыыма өһүллэн уостубатын! Баҕарар инники санаабыт туола туруохтун!

Николай КОНСТАНТИНОВ, ССРС спордун маастара, Саха АССР үтүөлээх тренерэ, Р.М. Дмитриев аатынан Олимпийскай эрэл училищетын Спорка албан аат түмэлин салайааччыта.

ахтан, санаан аастахха

Бырааттыы Дoбордуураптар

Теннис Саха сиригэр 1956 сылтан тэнийэн барбыта. Аан бастаан хайдах оонньууру геологтар көрдөрбүттэрэ. Кинилэр Дьокуускай куоракка теннискэ оонньуон баҕалаахтары мунньан, сизксийэ курдук тэрийэн, дьону оонньуурга үөрөспүттэрэ, сотору кэмнин күрэхтэһиилэри ыһпыттара. Итинтэн ыла теннис оройуоннарга тэнийэн барбыта.

Чурапчыга бастакы тарҕааччыларынан, теннискэ хайдах оонньууларын көрдөрөөччүлэринэн Кулаковскай А.Т., Тытыгынаев Б.Г. буолбуттара. Оройуон бастакы чемпионата 1958 сыллаахха ытыллыбыт. Онно кыайылаахтарынан уолаттарга Тытыгынаев Б., кыргыттарга Шестакова В. тахсыбыттар. Захаров Е., Неустроев В., Собакин А., Проконьев С., Романова М. атыттардааҕар ордук оонньууларга көстүбүтэ. Кэннилэриттэн тилэх баттаһа оскуола үөрэнээччилэрэ Дoбордуурап Слава, Оконешников Петя тахсыбыттар.

Теннискэ оонньуу баҕаттан...

Славалаах фанераттан «лаппаахы»-ракетка эрбээн оҥостон, элбэх оҕолоох Дoбордуураптар ыал аһыыр улахан остуолларыгар кинигэлэри ортотугар туруоран, дьон оонньуурун үтүктэн, бэркэ оонньуу буола үөрэммиттэрэ. Салгыы куоракка ытыллар үөрэнээччилэр күрэхтэһиилэригэр кыайан, ааттара-суоллара биллэн барбыта. Хамаандаларыгар Попова (Барашкова) Люба, Собакина (Оконешникова) Клара, салгыы Кронникова Маша кириэн, элбэхтэ кыайталаан барбыттара.

Бастакы улахан кыайынан Чурапчы теннискэ хамаандата Оконешников П., Догордуов С., Собакина К., Кронникова М. састааптаах 1961 с. «Урожай» общество Дальнай Восток зонатыгар Усурийскай куоракка баран бастакы миэстэни ылбыта буолар. Оттон салгыы Россия тыатын ыччатын спартакиадатын финалыгар Калуга куоракка Москва, Ставрополь хамаандаларын кэнниттэн 3-с миэстэни ылан, «Урожай» киин комитетин вымпельнан, дипломунан наҕараадаланан кэлбиттэрэ. Биһиги да, ыраах Саха сирин оонньооччулара, биир да тренерэ суох, техника-тактика өттүнэн собууру дойдуну оонньооччуларыттан хаалсыбат эбиһит дьон санааны инэрбиттэрэ. Эһилигэр, 1962 с. Саратов куоракка эмиэ ити састаабынан тийэн 4-с миэстэни ылбыттара.

Ол кэмгэ Чурапчыны спорт туоната дэппит оройуон спорт комитетин салайааччыта Софронов А.К., бэйэтэ теннискэ адьас оонньообот да буоллар, улахан суолта биэрэн, тенниһи өрө туппут эбит. Ол курдук, 1962 с. биһигини (Дoбордуурап С., Оконешников П., Оконешникова К. уонна мин) илдэ, бэйэтэ кэпсэтэн, салайан Магадан — Хабаровскай — Амурдаа-

ҕы Комсомольскай — Вяземскай — Благовещенскай — Биробиджан куораттарынан кэритэн, ол дойдолор хамаандаларын кытта күөн көрсүһүннэртээбитэ. Онон биллэн турар, оонньуу опыты бөҕөнү ыллахпыт, маастарыстыбабыт да үрдээтэҕэ дии.

Манна даҕатан эттэххэ, 1966 сыллаахха аны 5 кинилээх Чурапчы хамаандатын Бүлүү умнас бары оройуоннарынан Мииринэй куораттан саҕалаан, тенниһи пропагандалы дьон кэритэн, сир-сир айы олохтоох хамаандалары кытта оонньотон аҕалбыта.

Эстафетаны тутан хаалбыһыт

1963 сыл саас Дальнай Восток зонатыгар, эмиэ «урожайдар» күрэхтэһиилэригэр Оконешников П., Дoбордуурап С., Ньурба Герасимова А. (Иннокентьева) уонна Поисеева А. састааптаах хамаандабыт Благовещенскай куоракка оонньоон, хамаанданан 2-с миэстэлэммитэ, биирдиилээн да бириистээх миэстэлэргэ тиксиппит. Республикаҕа, илин энэргэ, обществоларынан буолар араас спартакиадаларга, күрэхтэһиилэргэ Чурапчы теннискэ хамаандата наар кыайылаах буолара. Уолаттар оскуолаларын бүтэрэн аармыйаҕа сулууспалы барбыттара. Кинилэри оҕо эрдэбиттэн батыһа сылдьан теннискэ хайдах оонньууларын бастаан хараҕынан көрөн үөрэммит иккис быраат Алексан Дoбордуурап тахсан кэлбитэ. Биһиги 1963-1965 сс. республикаҕа оскуола оҕолоругар убайдар кэнин салгыы чемпионнаан, этэргэ дылы, теннис эстафетатын палочкатын тутан хаалбыһыт.

Республикабыт иһигэр араас күрэхтэһиилэри кыайан, салгыы 1964 с. Читаҕа эмиэ зона күрэхтэһиигэр барбыһыт. Онон хамаандаҕа Павлов Е. (СГУ), Тимофеев В. (Орджоникидзе), Жараева В. (Таатта) уонна Чурапчыттан биһиги, Дoбордуурап А., Поисеева А. баран күрэхтэһэн, 4-с миэстэ буолан кэлбиппит. Оччолорго Алексан кыра, чоҕулуччу көрбүт дьоппуон оҕотун курдук этэ, ону өссө Акао До Ми дьон ааттаан, дьон да кырдыктанар курдуга. Оонньуура кыраһыабайа бэрт буолан, көрөөччүлэр киниэхэ анаан ыалдьаллара. Онуоха эбии оҕо-оҕо курдук кыайтардаҕына хараҕын уута чугас буолара.

Эһилигэр эмиэ зонаҕа барбыһыт. Бу сырыыга Алексан ситэн-хотон лидер буолбута, онон эбии Аллайыахаттан Слепцов Н., Уус Алдантан Максимов Д. уонна биһиги, үс чурапчы, С. Дьячковская (Сорокумова) буолан тийэн бастаабыһыт.

Финалга Оренбурга хамаанданан 4-с миэстэ буолбуппут. Оттон мин салгыы собууру үөрэххэ баран, үһүс быраат Миша хамаандаҕа кириэн оонньууру кэмин көрбөккө хаалбытым. Биһиги спортзалга дьарыктанар комитигэр убайын батыһан кэлэн хас оонньууну, мээчиги хараҕынан көрө, өндөннүү олоорор буолара. Баҕар оонньоотуохтара дьон уһун дьарыгы быһа хамсаабакка олоорор, кэтээрэ. Остуолга туруордаргын эрэ, кэлбит мээчиги төттөрү «пыш» гыннаран иһэрэ. Ону сороҕор соруйан кылгатын остуол ортотугар түһэрдэххинэ, илиитэ тийбэккэ остуолу тула сүүрэрэ, кыһыгыттан хараҕын

Оччолорго тренер, араас пособие дьон суох буоллаҕа дии. Бэйэтэ дьон интэриэһинэй техникатын өйдөөн кэлэн тренировкаҕа чочуйара. Алексан хамаандаҕа оонньуутугар чаччы үчүгэйдик оонньуура, кыайталыыра, оттон биирдиилээн оонньууга бэҕэһээ хамаандаҕа үрүн хараҕын өрө көрдөрбөккө кыайыт уолугар кириэн кыайтаран хаалан хомойуу бөҕө буоларбыт. Биһиги паараҕа куруутун бэркэ тапсан оонньуурбут, күүстээх паара буоларбыт. Арай кэлин диэки Р. Шварц уонна Л. Михайлова паараларыгар хоттортуу буолбуппут.

Ону баара, куруук дьарыктана сылдьар куорат чемпионона Алексеев А. кыайбыта. Мин буоллаҕына, эдэр эрдэпиттэн кириэр, тренеринэн үлэни сылдьар Любабын хотон кыайыы өрөгөйүн билэн, «Чурапчы чемпиона» дьон аалай лиэнтэни кылааһынньыгым — спорт комитет бэрэссэдээтэлэ В.П. Карпов кэтэспитэ уонна онтон ыла ол кыайыыбын инэрэн, теннистэн адьас бүһүтүм. Алексааннаах Миша оонньууларын көрөөччүлөр букатын ханнык эрэ балеты көрө олоор курдук таттаран олоор көрбүттэрэ, улахан дуохуйууну ылбыттарын биллэрэн оонньуу

уута сарт түһэрэ, онтукатын түргэн үлүгүрдик туора-маары соттон баран, эмиэ мээчигин экирэппитинэн барара.

Бэркэ тапсан оонньуурбут

Улахан убай Станислав уһун илиитинэн ууннаанан, холку соҕустук оонньуура. Уларыбат хапытааммыт, хамандырыбыт Оконешников Петр буолара, кини сытыгытык, кыах көһүннэр эрэ төһүбүт гына быһара, оонньуу истиилэ наар атакалааһын буолара. Станиславтын наһаа үчүгэйдик, бэйэ-бэйэлэрин толорсон, паараҕа оонньууларга. Хаһан да кыһырысыбат этилэр, Станислав үчүгэй баҕайы юмордааҕа, онон Петр биридэ эмэ ньиэрбинэйдээбитин, күлүүлээҕи этэн аһардан кэбиһэрэ. Алексан, ити үөһэ этэн аһарытым курдук, сүрдээх тонкайдык имэрийэн-томоруйан оонньуура. Кини мээчиги хайдах эрийдэххэ хайа диэки туора ыстанан, хайдах оҕуустахха ханна түһүөн бэйэтэ айан таһааран биһигини үөрэтэрэ. Араас эрийиллээх подачалары толкуйдаабыта, чурапчылар бары саамай күүстээх албасытыннан буолара. Топ спех дьэни адьас ким хайа иннинэ толкуйдаан онорор буолбута, оонньуу сылдьан кэтээн, боруобалаан көрөн сана охсуулары айара.

Мишалыын мин үөрэхпин бүтэрэн кэлэн баран, Находка куоракка эмиэ зона күрэхтэһиигэр иккитэ хаста бииргэ бара сылдыбыһыт. Кини икки убайдарын маарыннатар оонньуу истииллээҕэ. Онон эбии Хабаровскайга үчүгэй оонньооччулары кытта дьарыктанан, техника ситэн-хотон кэлэн, республикаҕа биир күүстээх оонньооччу этэ.

1987 с. Алексан Чурапчы оройуонун чизин көмүскээбитэ 25 сыла дьон күрэхтэһиигэр. Онон республика бары ааттаахтара кэлбиттэрэ. Эбии Чурапчы бары бэтэрээннэрэ, олоор истэригэр Оконешникова К.А., Барашкова Л.Д., Кронникова М.Д. оонньообуттара. Нэһиликтэртэн да үгүс оонньооччу кириэн сүрдээх элбэх кыттааччылаах, өрө күүрүүлээх күрэхтэһии буолбута. Иккис күнүгэр финалга бэтэрээннэргэ Намтан Оконешников Петр тахсан, Дьокуускай куорат чемпионона Алексеев А., мин Тааттаттан кэлбит Л. Саввина (Вьрдылина), эдэрдэргэ Алексан Мишаны утары тахсыталаабыһыт. Кыргыттарга С. Башарина утары ким тахсыбытын өйдөөбөт эбиһин. Онон кыайар түгэммитигэр Чурапчы өрөгөйдөөх коммитинээҕи хамаандабытын санатар састаап тахсар эбит дьон бэркэ долгуйбуппут.

түмүктэммитигэр бэрт өр ытыстарын таһыммыттар.

Теннис онкулун уурбуттара

Станислав Москваҕа үрдүк үөрэҕи бүтэрэн Уус Алданга, Чурапчыга тэрилтэ салайааччытын бэрт таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Алексан Дьокуускайдааҕы педучилище физкультурнай салаатын бүтэрэн тренердээбитэ, атын да үлбэ сылдыбыта. Михаил бастаан «Чороон» ансамбылга гитаристаабыта, оттон Хабаровскайга физкультурнайы бүтэрэн, Дьокуускайга улахан спортивнай тэрилтэ салайааччыта буолан олон, сидьин киһи илииттэн хомолтолоохтук олохтон туораабыта.

Онон суруйааччы Дoбордуурап М.Ф. уонна кини кэргэнэ иистэннэн Мария Христофорова үс уолаттара Станислав, Алексан, Михаил утуу-субуу Саха сиригэр теннис сайдар онкулун уурбуттара, тугунан да суураллыбат улахан кылааты киллэрбиттэрэ уонна баччаанна диэри «Оо, Чурапчы теннистэстэрэ дуо?!» дьон хас да сүүһүнэн оҕо, ыччакка киэн тутту санаатын иитэллэр.

Альбина ПОИСЕЕВА, спорт бочуоттаах бэтэрээнэ, республика теннискэ, волейболга чемпионката.